

Szociális izoláció egy falu közepén

Ez az írás inkább a vidéki elszigeteltségről szól, mint a videotréningről: vidéken élő szülőkről, akik – mivel gyereket nevelnek –, erősen korlátozott mozgásszabadsággal rendelkeznek, így sem munkát nem tudnak találni, sem a csak városban elérhető szolgáltatásokat nem tudják igénybe venni.

Botond édesanyja, Teri egy újságcikk elolvasása után keresett meg minket levélben. Budapesttől 40 kilométerre élt akkor tízéves fiával egy községben. Fiával kapcsolatban kért segítséget, aki nem érzi jól magát az iskolában. Levélben a kérés nem volt teljesen világos, válaszlevelemben javasoltam egy személyes találkozást. A hamarosan megvalósult találkozás mély benyomásokat hagyott bennem. Az volt az érzésem, hogy ez az édesanya nagyon visszafogott,

szerény, bátortalan, de komoly segítségre van szüksége. Botond nagyon kedves fiú, aki szívesen jött édesanyjával. Nagyfokú fegyelmezettséget és egy sokkal nyitottabb létre való vágyat éreztem Botondnál.

Nem sokkal ezután meglátogattam őket. És ahogy megálltam a házuk előtt, sok mindent megértettem. A ház a falu egyik főutcáján volt, és talán éppen ezért még mellbevágóbb volt a kontraszt Botondék és a szomszéd háza között. Nem a szomszéd háza volt túl „szép”, hanem az a ház, ahova én készültem belépni, nyújtott nagyon szomorú képet. Egy szürke ház az üres telek közepén, nagy halom lim-lom a ház előtt. Bár késő őszt volt, amikor a kertekben már nem nagyon marad szín, mégis túl szürke volt ez a ház és kert a többihez képest! Arra gondoltam: milyen nehéz lehet egy tízéves

gyereknek innen indulni, és ide hazajönni az iskolából. Az édesanya örömmel fogadott és vezetett be a házba. Az ajtó nem záródott, a lakás úgy nézett ki, mintha nem lagnának benne. Alig volt bútor, a kétszobás házban az egyik szoba télire lezárva, mert nem tudták fűteni. Botond és édesanyja a kishálóban laknak ketten, de az is éppen csak be van bútorozva. Egy-két könyv a polcokon, egy-két kép a falon. De mintha nem élnének benne emberek.

Éreztem, hogy itt sok minden másról is szó van, mint az alapkommunikáció kérdése. De már elindult egy folyamat, megbeszéltük, hogy készítünk egy rövid filmfelvételt. Közben tudtam, hogy más is kell majd foglalkozni.

Teri, az édesanya, azt választotta, hogy az ebédről készüljön felvétel.

Botond nem sokkal ezelőtt érkezett haza az iskolából. Meglepődtem, amikor Teri csak egy személyre terített. Ő nem eszik, mondta, de leült az asztalhoz, míg Botond ebédelt. Ami látszott: a csend, amit időnként megszakított az anya kedves hangú, de nagyon bátortalan, halk megjegyzése Botond felé. Zavar és feszültség volt a helyzetben, úgyhogy csak pár percet vettem fel, és kikapcsoltam a kamerát. Az volt az érzésem, hogy a mama nagyon jóindulatú, de alig van közte és fia között mindennapi kommunikáció. Bátortalanok mind a ketten.

A videotrénings a gyerek kezdeményezéseire támaszkodva konstruálja újra az elakadt szülő-gyerek kapcsolatot. A gyerekek születésüktől fogva társas lények, sokat kezdeményeznek a külvilág felé azzal a szándékkal, hogy kapcsolatba kerüljenek az őket körülvevő világgal. Ha kezdeményezéseikre értő válaszokat kapnak, a világ iránti kíváncsiságuk megmarad, és bátran fedezik fel a világot. Azonban azok a gyerekek, akiknek kezdeményezéseit nem fogadják, kétféleképpen reagálhatnak: vagy egyre erősebben, agresszívan követelik a figyelmet, vagy egy idő után felhagynak a kezdeményezésekkel, pontosabban azok ritkulnak és egyre kevésbé hangsúlyosak. Botond ebbe az utóbbi csoportba tartozott. Zárkózottá, visszahúzódná vált.

A videotrénings a szülőt igyekszik a történet főszereplőjévé tenni. Fontos az is, hogy a videotrénings ne legyen „jobb szülője” a gyerekeknek. De mivel a helyes kommunikációra segítünk rátalálni, nem mindegy, hogy mi, saját kommunikációnkkal milyen modellt mutatunk. Mivel a családot az alig kommunikálás jellemezte, igyekeztem beszélgetést kezdeményezni Terivel és Botonddal. Nem is lepődtem meg azon, hogy szívesen beszélgettek. Botondtól próbáltam megtudni, mi érdekli, és hamar kiderült, hogy szép hangja van, szeret énekelni, és szeretne táncolni. Erre az utóbbira nincs lehetősége. Terivel pedig ki kellett találnunk, hol tudjuk visszanézni a felvett filmrészletet, mivel nekik csak olyan hordozható tévéjük van, amihez a videokamera nem csatlakoztatható. Ez tulajdonképpen kapóra jött, mert végiggondoltuk, kit lehetne megkérni, hogy adja kölcsön a tévét,

vagy engedje meg, hogy egy órára beüljünk lakásába beszélgetni. Ennek kapcsán sikerült feltérképezni Teri családját és ismerőseit. Igazából a faluban élő bátyja jöhetett szóba. Megígérte, vele megszervezi, hogy legyen tévé legközelebbe. Beszéltünk arról is, milyen helyzeteket szeretnének felvenni legközelebbe. Mivel a kártya vagy közös játék az, ami jól filmezhető, megkérdeztem Botondot, van-e ötlete. Kiderült, hogy otthon nincs semmilyen társasjáték. Akkor azon törtük fejünket Botonddal, honnan lehetne játékot kölcsönkérni: iskolából, ismerőstől, könyvtárból.

Világos volt, hogy a videotréningsen túl, ennek a családnak sok segítségre van szüksége. Kétségbeejtőnek tűnt az az izoláció, amiben éltek. Botond szempontjából nagyon kockázatosnak éreztem a helyzetet. Érezhető volt az anya magánya. Teljesen magára maradt, munkáját néhány éve elvesztette, férje elvált tőle. Mint további beszélgetéseink során kiderült, a családjával a kapcsolata nagyon ambivalens volt. Apja erőszakos természete miatt gyermekkorában nem volt jó, valószínű, hogy érzelmileg és fizikailag is bántalmazták. Testvérei közül egy, viszonylag jó körülmények között élt a közeli városban, de vele nem volt jó a kapcsolat. A faluban élő testvére jelentett némi támaszt. A szomszéd faluban élő nővére maga is segítségre szorult. Terinek pszichológus segítségére lett volna szüksége depressziója leküzdésére, de egy munka nélküli nő, aki fiát egyedül neveli egy községben, nem engedheti meg magának. Fia is szorongásos volt, és Teri odafigyelését bizonyítja, hogy el is vitte fiát pszichológushoz. Ehhez azonban Budapestre kellett felutaznia. Ezt évente kétszer meg is tették. Többre sem a pszichológus idejéből, sem Teri pénztárcájából nem futotta.

A tízéves Botond pedig zárkózottá vált. Nem voltak az iskolában barátai. Bár jó tanuló volt, mégis kilógott az osztályközösségből. Csendes volt, így gondot a tanároknak nem okozott, de nem is hívta fel magára a figyelmet. Szépen csendben izolálódott.

A család múltjából bőven lenne mit feldolgozni, és terápiás munka segítségével oldani Botond szorongását és Teri depresszióját. Biztosan nagy szükségük

lenne erre. A videotrénings azonban nem a múlt, hanem a jelenre és a mindennapokra helyezi a hangsúlyt. Bár világos volt, hogy a család komoly sérüléseket hordoz magával és ezek a videotrénings segítségével nem lesznek feldolgozhatók, mégis értelmét láttam a videotrénings folytatásának. Abban bíztam, hogy az anya és fia mindennapi kommunikációjának felélesztésével olyan lappangó energiák kerülhetnek felszínre, amelyek erőt adnak más kérdések megoldásához is.

Mind Botond, mind az édesanyja nagyon örültek kapcsolatunknak, nyitottak voltak az együttműködésre. Élvezték a rájuk irányuló figyelmet.

A mindennapi kommunikáción kívül azonban az élet más területén is fontos feladatok rajzolódtak ki. Ezekről egy pár héttel később beszélünk Terivel.

Tervem az volt, hogy készítek néhány felvételt a családdal, azokat közösen visszanézzük. Ez körülbelül hat látogatást jelent. Úgy terveztem, hogy látogatásaim alkalmával mindig felkeresünk valakit vagy valamilyen intézményt, akik támogató kapcsolatot vagy más erőforrást jelenthetnek a család számára. Nem volt reális cél rendszeres pszichológiai segítség nyújtása sem az anya, sem a gyerek részére. Szociális helyzetük változtatásának is minimális az esélye. Nyilván az anya munkavállalása a legfontosabb, de ez egyben azt is jelenti, hogy Botond hosszabb időt tölt teljesen egyedül. Csak a helyben elérhető erőforrásokra lehetett reálisan támaszkodni. Elképzelésem szerint találkozásink során Terivel együtt mindig meglátogatunk valakit, és közösen gondolkodunk a lehetőségeken. Az első alkalommal az iskola meglátogatását terveztük.

Egy hét múlva találkoztunk, hogy visszanézzük a filmet és ellátogassunk az iskolába. Teri elintézte, hogy bátyjához felmehezzünk filmet nézni. Sógornője volt otthon gyerekeivel. Udvariasan fogadott minket, de zárkózott volt.

Én alkalommal célom az volt, hogy a film visszanézésével és annak megbeszélésével bátorítsam Terit, és ösztönöztem arra, hogy többet beszéljen Botonddal. Ehhez a pár perces felvétel nagyon jó lehetőséget kínált: másodjára, most már filmről nézve Botondot, közösen végig-

gondoltuk, mit lehetne mondani, hogy lehetne Botondhoz közeledni, jobban észrevenni az ő kezdeményezéseit. Teri is, mint ahogy sok más szülő, az első visszanezésnél értette meg, hogy miről is szól a videotréning. Lelkesen nézte saját magukat vissza, és örült azoknak a konkrét dolgoknak, amiket a kommunikáció elemeiről mondtam neki.

Közösen mentünk utána Botond elé az iskolába. Terivel megbeszéltük, hogy megkeressük Botond osztályfőnökét, és pár szót váltunk vele. Az iskolába menet beszélgettünk Teri múltjáról, családjáról, anyagi helyzetéről. Az iskolába ebédidő körül érkeztünk, ekkor már a napközis tanító néni volt Botond osztályával. Teri állítása szerint őmiatta nem érzi magát jól Botond az osztályban, hidegen és szigorúan fegyelmez, nincs jó kapcsolata a gyerekekkel. Botond ezért nem is jár napközibe, ebéd után hazamegy. Botond osztályfőnöke már nem volt az iskolában. Felvetésemre, hogy ne látogassuk-e meg az osztályfőnököt otthonában, Botond lelkesen mondta, hogy tudja, hol lakik. A kapcsolatfelvétellel a célom egyszerűen az volt, hogy felhívjam a tanítónő figyelmét Botondra, illetve, hogy segítsék Terinek jobb kapcsolatot kialakítani a tanárnővel. Erre azért is szükség volt, mert Botond a következő évben lesz ötödik osztályos, új tanárokat kap, és talán fontos lehet, hogy ez a tanítónő, aki már negyedik éve tanítja, segítsen az átállásban. A tanítónő otthon volt és szívesen fogadott minket. Botond és édesanyja most is csak felszólításra mondták el véleményüket, de kellemes beszélgetés alakult ki négyünk között. Tudtunk beszélni arról, hogyan lehetne Botondot jobban bevonni az osztályközösségbe.

Amikor egy újabb hét múlva a következő felvételre érkeztem délután 5 óra körül, már sötét volt. A házban a villanyvezetékekkel valami baj történt, egyetlen asztali lámpa volt használható. Szerencsére, a mi kis hordozható kameránk gyenge fényviszonyok mellett is tud felvételt készíteni: én pedig egyik kezemben a kamerát tartottam, másikkban a lámpát, hogy jól világítsak. De ezek csak mellékes technikai körülmények. A lényeg: a család szerzett egy „Ki nevet a végén” játékot, és lelkesen játszottak. Botond nagyon élvezte, és ettől édesany-

1.blokk kommunikáció

2.blokk Mindennapok, háztartás

3.blokk Gyerek szükségletei

4.blokk Szülő személyisége, Szülőpár kapcsolata

5.blokk Külső környezet

ja is jókedvű volt. Jól érezték magukat játékok közben. A film is jól sikerült. A visszanezés során Teri láthatta magát sokkal aktívabb, bátorító, vidám szülő szerepben. Felismerhette azt is, Botond milyen szívesen játszik vele. A film visszanezése során tovább lehetett tudatosítani azokat a kommunikációs elemeket, amik segítik a jobb kapcsolat alakulását. A film visszanezése során Teri meg is jegyezte: „Nem is Botondban van a hiba, én voltam túl zárt!”

A felvételekkel párhuzamosan Botond elkezdett járni egy szabadidős csoportba, egy budapesti, de vonattal megközelíthető családsegítő központba. Itt Teri a csoportfoglalkozás alatt munkahelykeresés ügyben konzultált a család-gondozókkal, átnézte a hirdetéseket. Botond pedig szívesen járt oda, és zárt sága lassan oldódott.

A segítségnyújtási terv blokkjai mentén átbeszéltük Terivel mindennapi életüket.

Teri a következő feladatokat látta fontosnak és reálisan elérhetőnek:

Otthonosabb légkör kialakítása (2. blokk). Teri azt tervezte, hogy karácsonyra igyekeznek a lakást átrendezni, feldíszíteni, Botond számára megfelelő kuckót kialakítani, és a konyhát is átalakítják.

Fontosnak tartotta elvált férjével való kapcsolata átgondolását (4.blokk). Mint kiderült, elégedetlen azzal, ahogy a látások zajlanak: Botond apja váratlanul megjelenik, és Teri nem tudja, hogyan viselkedjen: ő menjen el otthonról, vagy Botond menjen el apjával. Ezt megbeszéltük, és Teri azt tervezte, hogy beszél ezekről a kérdésekről volt férjével. Eddig ezt egyszerűen nem beszéltek meg.

A munkahely megtalálása volt a következő fontos célkitűzés Teri számára

(5.blokk). Legszívesebben Budapestre járt volna fel dolgozni, a nagyváros számára elfogadhatóbb hangulatot jelentett, mint a község és környéke, ahol ő egy izolált szerepben, beskatulyázva érezte magát. Azt hiszem, jól mérte fel Teri, hogy egy városi munkahelyen könnyebben illeszkedne be. Amíg nem talál munkát, alkalmi fodrászkodással tervezett némi plusz keresetnek jutni.

Ezek voltak Teri céljai. Ezen kívül dolgoztunk a fiával való kapcsolat erősítésén (1.blokk), Botond iskolai helyzetén és szabadidős tevékenységein (3.blokk), valamint a környezeti kapcsolatok erősítésén (5.blokk).

A pár hónapos együttműködésünk során a falu önkormányzatát látogattunk meg és azokat a személyeket, akikre Teri szerint számítani tud. Ami kiderült: a formálisan létező segítségkezelők alig működnek. Az akkor éppen frissen alakult gyermekjóléti szolgálat egyetlen munkatársa a mindenféle segélyek kifizetésén túl semmilyen feladatot nem látott Botond körül. Hozzáállása Terit semmire nem bízta. Beszéltünk a polgármesterrel is, aki ezután időnként küldött egy szerelőt Terihez (többek között a villanyt megjavítani). A faluban munkalehetőség nincs, bár Teri érettségivel rendelkezik, és szakmája is van (fodrász). A Családsegítő Szolgálat egy nem túl könnyen megközelíthető nagyobb községben van, és amikor Teri arra járt, mindig zárva volt. Munka a környéken nincs. Eljárni munkát keresni, pénzbe kerül. Szabadidős elfoglaltság gyerekek számára sem a faluban, sem a környéken nincs. Köz-munkaként árokásást és területrendezést ajánlottak Terinek, férfiak társaságában. A környék egyetlen üzemébe mehetett volna el dolgozni, biciklivel (több mint 10 km), ami télen nehezen megtehető, és vagy kora reggel, vagy este Botond teljesen egyedül lenne otthon.

Mégis történtek jó irányú változások. Teri maga fogalmazta meg, hogy milyen területeken történtek fontos változások életében:

Valamennyire rendeződött kapcsolata férjével. Miután beszéltek egymással, a látogatások rendszeresebbé váltak és mindhárman jobban értették, mit várnak el kölcsönösen egymástól. Botond pedig élvezte ezt a megújuló kapcsolatot.

A legfontosabb változások a környezettel való kapcsolatban történtek. Teri hangja nemcsak fiával és elvált férjével való kapcsolatában erősödött fel, hanem környezete szereplőivel is. „Hangosabban”, határozottabban tudott segítséget kérni. Így jutott tüzelőhöz, új kályhához, a falubeliek segítettek a lomok elszállításában, a kerítés rendezésében és az üres szoba bebútorozásában. Így otthonuk is egyre barátságosabb lett, átrendezték a szobát, a verandán rendezték be a konyhát, a falakra képeket tettek, és egyre több személyes tárgya lett Botondnak.

Mivel formálisan elérhető segítség alig volt, és azok felélesztésére sem volt túl sok remény, az informális támogató háló erősítése látszott realisabb célnak. Közösen végiggondoltuk Terivel, kikkel volt valaha a faluban jó kapcsolata, kik azok a személyek, akik segítőkészségében bízik. Három ilyen személyt találtunk: az idősek otthonának vezetőjét, a volt védőnőt és egy idős szomszéd nénit, aki a falu vallásos csoportjának aktív tagja volt. Ezekkel a személyekkel közös megbeszélést szerveztünk és együtt gondoltuk végig, ki miben segíthet, ill. ki mindenkit lehetne még bevonni. Ezekkel a személyekkel Terinek eddig volt kapcsolata, de talán ezen emberek számára sem volt haszontalan, hogy tudatosítsák magukban Teriék életében betöltött szerepüket. A szoba jöhető személyek így tudtak egymásról, újabb és újabb ötleteket fogalmaztak meg a helyzet javítására. Fontosnak tartottam azt is, hogy Botond izolációja csökkenjen. A közös beszélgetés után kezdett el Botond rendszeresen járni a községi könyvtárba, ahol a könyvtárossal jó viszonyt alakított ki, és ahonnan diákként anyjának is ingyen tudott könyveket kölcsönözni. A helyi plébános bevonta őt a ministránsok csoportjába, és személyesen is jobban odafigyelt Botondra.

Botond és édesanyja esetében a videotrénings egy apropó volt a kapcsolatfelvételre. Az anyának bizalma volt a módszer iránt, miközben már többször vesztette el bizalmát a helyben elérhető segítségekben. A videotrénings során felerősödött egymás iránti odafigyelésük, megtörték a köztük lévő csendet, elkezdtek beszélgetni és élvezni az együttléteket.

A videotrénings során elért változások

az anya és fia közötti kommunikációban mintegy katalizátorként hatottak a családi élet más területeire. Teri megtapasztalta a változás lehetőségét, és ez erőt adott neki ahhoz, hogy más olyan kisebb dolgokat is meglépjen, amihez ezt megelőzően már nem volt kedve, ereje. A videotrénings transzfer hatása jelentkezett. Nyilván más irányból is el lehetett volna kezdeni az együttműködést, jelen esetben a kiindulópontot a videotrénings jelentette.

Az eset tanulsága azonban nem csak a videotrénings használhatósága. Sokkal inkább az, hogy mennyire észrevétlenek maradhatnak azok a gyerekek és szülei, aki „csendben izolálódnak”. Ellentétben azokkal a családokkal, akik nehéz helyzetük miatt hangosan tiltakoznak, vagy feltűnően felhívják magukra a figyelmet, a „Teri és Botond”-féle családok magukra

maradnak, észrevétlenül. Pedig a magányuk látható, érzékelhető. Botond veszélyeztetettsége, gyerekként megtapasztalt kitisztottsága feltűnő, mégsem látja meg senki.

Égetően hiányzott a helyi formális támogató rendszerek segítő hozzáállása. Egy intenzív, a család életét rövid határidőn belül megváltoztató beavatkozás: pl. a ház fizikai rendbehozatala, jelentősen csökkentette volna azt a kockázatot, amit a család – bár csökkenő, de mégis létező – szociális elszigeteltsége Botond jövőbeni esélyei szempontjából jelent. A passzív érdektelenség, amit a formálisan elérhető segítségek – az önkormányzat, az iskola – tanúsítottak, komolyan hozzájárulnak az ilyen családok társadalmi kiilleszkedéséhez.

Szilvási Léna